

HISTORIA OM ALHOLMEN MED OMNEJD

Av Edvard Berg, Alholmen 1993

Förmedlad av Hedvig och Börje Lundvall, Bro

Förord.

Alholmen är en av Mälarens vackraste bebodda småöar, med för Mälardalen typisk flora och fauna och med en blandning av äng, hagar, åker och skog. Arealen är totalt ca 58 har = 116 tunnland varav ca 40 tunnland tidigare odlad mark, motsvarande en mindre svensk bondgård.

Ön är belägen i Norra Björkfjärden mitt i det gamla sveariket med uråldriga farleder strykande tätt intill. Vatten var forntidens färdväg och den viktigaste transportvägen ända fram till vårt århundrade. Därför kunde Alholmens historia tänkas vara intressant att utforska, mer än andra mindre centralt belägna öar. Emellertid gör öns låglänthet det otänkbart att finna några spår vare sig från stenåldern eller bronsåldern. Under gånggriftstiden för 6-7000 år sedan stod vattnet 25-30 m. högre än nu och under bronsåldern 15-20m. Först då började Alholmen sticka upp över vattenytan som kala klippor.

Närmaste minne från bronsåldern är dock inte avlägset. På höjden norr om Munsö kyrka finns gravrösen från denna tid samt rester av en fornborg av obestämbart ålder. Det finns de som vill tolka stensamlingarna på Kapellbacken som grunderna till Munsös första kyrka. Den skulle ha rests av Hergeir, som var kungens hövitsman på Birka och kristnades av Ansgar. Den tolkningen är dock något tveksam. Rösaring på ett utsiktsberg i Låssa är ett av mäljarbygdens intressantaste fornminnen med gravar från brons- och järnåldern, labyrint och en gåtfull processionsväg.

På 600-talet anlades Helgö på Ekerö och något senare Birka. Samtidigt reciderade kung Björn (Järnsida?) och senare kung Håkan Röde på Alsnö (Adelsö). Förmodligen var redan då Uppsala (Östra Aros), Sigtuna och Västerås (Västra Aros) betydande samhällen, med seglation förbi Alholmen till och från tidigare nämnda platser. Trafiken ökade givetvis när Stockholm anlades på 1200-talet då Magnus Ladulås bodde både i Stockholm och på Alsnö Hus. Dessa skeenden hör egentligen inte direkt ihop med Alholmens historia., men eftersom namnen dyker upp under mina forskningar tar jag med dem för egen hågkomst, som förklaringar till kommande händelser och för historieintresserade som jämförande tidsuppgifter och utflyktsmål.

Först på Gustaf Wasas tid hade vattnet sjunkit undan, eller landet höjt sig, så mycket att Alholmen kunde vara beboelig för någon fiskare, men vattnet stod säkert över det mesta av den nuvarande odlingsbara marken. Denna översvämmades dock av vårfloden och var sumpig. Marksökande bönder sökte sig fortfarande annorstädes.

På tal om Gustaf Wasa kan nämnas att i och med att Magnus Ladulås skattebefriade de stormän som kunde hålla utrustad man och häst i krig, uppstod mäktiga adelssläkter som Toftaätten på Adelsö. Från denna härstammade såväl kung Karl VIII Knutson Bonde, Sten Sture och Gustaf Wasa. Bona vid Munsö kyrka var ärkebiskopssäte från 1200-talet i flera hundra år. Bona har också ägts av kung Sverker II samt av Sten Banér vilken den vansinnige Erik XIV ville mörda samtidigt med Sturarna. Den saken skötte emellertid hans bistre broder Karl IX om senare. Sten Banér har i alla fall fått en väg vid Bona uppkallad efter sig.

Uppkomsten av dessa storgods och samhällen skapade möjligheter för fiskare och bönder att sälja sina produkter på nära håll och tiden närmade sig för bosättning på Alholmen.

Ändå skulle det dröja ända till slutet av 1600-talet innan den förste alholmaren kom. Vem var han? Kanske någon yngre son till en fiskare eller bonde vars bror skulle ärva hemmet, och som föredrog att bryta sin egen bana hellre än att bli dräng hos brodern eller hos någon annan.

Det överlägset mesta materialet har jag samlat från olika kyrkböcker. Härför är jag stor tack skyldig den hjälpsamma och vänliga personalen på Bro-Låssa pastorsexpedition. För muntliga minnen tackar jag fru Ingegärd Hammarlund som bott på Alholmen i sin ungdom. Med stor vänlighet och tålmod har hon låtit mig bombardera henne med frågor under lång tid, nog så besvärligt för en person i hög ålder. Förhoppningsvis har hon varit lika road därav som jag. Själv har jag sedan många år tillbaka läst de flesta "Mälarböcker" och samlat eget vetande. Bland dessa vill jag i första hand nämna Boken om Munsö av Alfred Vernborg, vidare Mälaröarnas historia av Gunnar Hallström samt Det hände i Upplands-Bro av Börje Sandén.

Mitt syfte med forskningen av öns förflutna var endast att tillfredsställa min egen nyfikenhet, inte att skaffa stoff till någon skönlitteratur. Jag blev mycket förvånad när listan av tidigare boende kom att omfatta många hundra namn under trehundra år.

Uppgifterna om var och en var ytterst knapphändiga utom för ett fåtal, men att utelämna de mera anonyma kändes inte rätt. Därför får skildringen en karaktär av uppräkningsmen något annat var inte möjligt.

I samband med efterkontroll av fakta har många ändringar och tillägg behövt göras. Detta har medfört att svenskan inte blivit den bästa. För att uppnå detta måste jag omarbeta hela texten och det har jag inte orkat med.

Edvard Berg

Utdrag ur Låssa mantalslängd år 1726, med förrättarens bomärken

Fotostatkopia

Utdrag ur Låssa sockens mantalslängd år 1726

Fotostatkopia

- 1) Alholmen öde, vad har hänt Matts Andersson?
- 2) Högholmen öde

Ur Skomakarelagets i Ystad in- och utskrivningsbok 1725

Fotostatkopia jämte översättning

Westiniska samlingen, Uppsala Universitetsbibliotek.

Dito Let Mest(e)r Pehr Larsson till Lähra inskrifwa sin Stiufsohn Bengt Jonasson Walter på tre Åhrs tidh ifrån nesthommande Påsk berecknadt; Lagz Rättigheten betaltes effter Gossen ej är Mestare Sohn af Amptet.

Dito Let Mest(e)r Swen Dahlin till lähra inskrifwa på femb Åhrs tidh ifrån (överstruket ord) Juhl sidstl(idne) berecknat, en Gosse widh namn Erlandh Johanss(on) barnfödd i Öija, för hwilkens Bördzbrefs inskaffande Mestaren caverade. Lagz Rettigheten betaltes.

Dito Mester Hans Philipson, en gosse Bengdt Pehrson, född i Ingelstorp at hoos ho(n)o(m) lähra Handtwercket i Tre.

Forskningen började med husförhörböckerna vid Låssa kyrka som omfattar tiden 1761 till slutet av 1800-talet. Från tidigare år finns just dessa böcker inte bevarade, och de upphörde efterhand på 1800-talet. Att jag säger cirka ibland beror på att det finns gluggar överallt beroende på brand, stöld, vattenskador m.m. under sekelnas lopp. Beträffande de senaste decennierna finns böckerna kvar i Låssa, men dessförinnan är de bevarad i säkrare arkiv. Just för Låssa finns lyckligtvis mikrokort som kan läsas i speciella läsare.

Jag trodde först att jag bara skulle behöva gå tillbaka till 1800-talet, men då jag kom till 1761 bodde det redan många människor på Alholmen. För. utom husförhörslängder finns dessutom födelse- och dopböcker, lysnings- och vigselböcker samt död- och begravningsböcker. Av dessa gick en del ytterligare ett antal decennier tillbaka. Där fanns här och var alholmare som fötts, gift sig eller fått barn. Det var alltså nödvändigt att gå ännu längre tillbaka för att finna den förste alholmaren.

Då återstod bara mantalslängderna som inte mikrofilmats utan finns bevarade i mastiga, snörombundna luntor i Riksarkivet. Till svårigheterna hör också att man skrev på ett helt annat sätt bara för hundra år sedan. Som tur är finns dessa gamla handstilar återgivna i en bok, där många av bokstäverna inte visar stor likhet med hur vi skriver i dag, det gäller alltså handskrift. Dessutom är de äldsta böckerna mycket skadade och ofullständigt bevarade. Jag gick bakåt i tiden till 1642, men där fanns inte Alholmen med och inte heller i de böcker som fanns kvar fram till 1678. Men där fann jag den förste alholmaren, benämnd endast Jan. Nästa bok som fanns var 1680 och där fanns han igen, Jan, där stod dessutom att han hetta Larsson.

1681 - 1708 finns endast spridda böcker bevarade och ofta skadade, men där fanns Alholmen inte nämnt. Det var orostider, många kallades in till krigs tjänst och gårdarna stod öde. Eftersom Jan troligen var en barnlös ungarl kan detta vara vad som hänt honom. Det kan nämnas att såväl Gräsholmen som Högholmen också varit bebyggda vid den tiden, ty för båda öarna nämns att de står öde. Detta var på Karl XII:s tid, och denne "hjärte" tömde Sverige på unga män som aldrig kom tillbaka.

1709 dyker emellertid en Anders Persson upp på Alholmen tillsammans med en dotter. 1715 finns folk på Gräsholmen och Högholmen, och 1720 bor det en torpare Matts Andersson på Alholmen. 1721 har han skaffat sig en piga som sällskap. Han bor kvar även 1726, då med hustru, förhoppningsvis samma piga. 1727 är Alholmen öde, kanske är mannen inkallad och hustrun kan inte bo ensam kvar. 1728 bor där nämligen en Lasse Andersson med hustru, kanske en broder ty Matts Andersson återfinns senare på en annan gård i socknen, namnet oläsligt. Lasse Andersson bor kvar även 1730, men sedan är det ett hopp till 1742, då en torpare Jan Jönsson med hustru flyttar dit.

På Kroppskär utanför Smidö inte långt från Alholmen finns ett stort uppbyggt stenröse. Detta är med stor sannolikhet minne efter en tragedi som utspelades utanför holmen 1743. (Bronsåldersröse enl fornminnesförteckningen BS 1998) Landets folk var starkt missnöjt med regeringspartiets ryska krig och speciellt med valet av tronföljare. De stridbara dalkarlarna gjorde uppror och tågade ända ner till Stockholm, den s.k. Stora Daldansen. Bönderna från Enköpingstrakten beslöt att göra gemensam sak med masarna och kom i stort antal roende mot Stockholm. Stridsmakten som var lojal med regeringen skickade en kanonbåt emot dem. Skottlossning uppstod och bönderna vände, men några båtar sköts i sank och ett flertal personer drunknade. Dessa begravdes av soldaterna på närmaste holme som sen fick heta Kroppskär (hetta Kroppholmen redan i början av 1700-talet. BS 1998). Händelsen tystades ner av politiska skäl varför den inte väckt så stor uppmärksamhet.

Sedan saknas böcker för tiden fram till 1765, då en skogvaktare Wahlgren bor på Alholmen med hustru, son och två döttrar. Han efterträds 1768 av Anders Larsson med hustru och två barn.

Totalt har ca 350 personer antecknats som boende på ön under årens lopp, men den siffran säger inte allt eftersom en mängd böcker saknas eller är oläsliga. Husförhörslängderna började som sagts först 1761 men då hade det ju bott folk där i hundratals år under vilka varken böcker eller uppgifter är så fullständiga. Den förste i husförhörslängden är ovannämnde skogvaktare Wahlgren.

Pigor och drängar förekommer ständigt i växlande antal, men dem finns inte mycket att säga om, dels nämns oftast endast deras förnamn, dels stannar de i regel mycket korta perioder.

De tidigaste öborna torde ha varit i första hand fiskare. Naturligtvis gick mycken tid åt att bryta upp åkermark, familjen måste ha mat under tiden och då fanns ju fisken där. Sedermera fanns tydligen plats både för en fiskare och en bonde. Det är troligt att de hjälpte varandra och bytte både tjänster och mat. Fiskaren var tydligen också transportör åt andra, ty allt emellanåt benämns någon skeppare. Likaså måste efter hand flera byggnader ha uppförts. Både fiskaren och bonden hade var och en både hustru, barn, piga och dräng och måste haft skilda hushåll. Man kan föreställa sig att pigorna och drängarna hade ytterst enkla bostäder, t.ex. på uthusvindar eller t.o.m. i hyddor med jordgolv, vilket omnämns i andra skildringar från trakten under äldre tid. Man ser ofta att även drängarna har familjer med många barn, såväl fiskardrängen som drängen hos bonden. Flera stugor måste ha funnits än de som nu finns kvar eller rester av. En enkel stuga behövde endast några stenar som grund, och sedan den brunnit, rivits eller ruttnat ner är spåren endast några få stenar som snart försvinner bland gräs, snår och buskar.

Den bevarade mangårdsbyggnaden, numera fritidshus, kan vara byggd på 1700-talet men är knappast den första stugan. Den var nog av mycket enklare slag och mindre, men grunden kan till vissa delar vara den ursprungliga. I regel placeras en byggnad på den lämpligaste platsen med hänsyn till väder och vind, närhet till vatten men även till uppbruten mark. Det är då naturligt att den ursprungliga platsen blir bestående även om huset byggs till, byggs om eller helt på nytt.

Efter Larsson kommer ca 1770 ytterligare en skogvaktare Anders Wahlström med hustru och ett barn. Yrket skogvaktare kan i våra dagar synas märkligt just på Alholmen. Men om man betänker att ved var den nästan uteslutande värme- och energikällan inte bara på landet utan även i städerna förstår man att skog var värdefull. Markägarna, de stora godsens i trakten, hade anledning att ha någon som bevakade att ingen skog stals också ute på öarna. Alholmen tillhörde ursprungligen Lindormsnäs i Låssa, som fått namnet efter sin byggherre, den på sin tid ganska ryktbare baron Lindorm Posse. Gräsholmen ägdes av herrarna på Ådö och Lagnö tillhörde Bona, på senare tid Bona-Eknäs.

En svårighet i forskningarna har varit att Alholmen tillhörde Låssa socken i Bro och att följaktligen alla gamla data finns i Låssas arkiv. Alholmarna föredrog säkerligen redan på den tiden Slut i Munsö som närmaste fastlandshamn vid dåligt väder och vintertid. Folket på Lagnö i Munsö var grannar på vägen dit, och förmodligen fördes större umgänge med Lagnö- och Munsöborna än med dylika i den officiella hemkommunen Låssa i Bro. Jag nämnde att fiskarna på Alholmen ofta kallade sig skeppare, t.o.m. kapten, beroende på att de som bisyssla hade sjötransporter med ved och t.ex. tegel. Vid Slut låg under många decennier ett tegelbruk som grundades i början av sjuttonhundra-talet av ägaren till herrgården Norrby, Johan Nordschöld.

Bakom det lilla f.d. torpet Ellylund, beläget strax intill vår kringgårdade bilparkering, kan man fortfarande se de väldiga groparna där man tog lera till teglet. Vid Slut bodde också på sin tid en fiskare Häggberg, omnämnd av skolläraren Wernborg i hans bok om Munsö, och i backen ovanför bodde så sent som i vårt sekels början en skomakare Wallberg. Inget finns kvar av hans bostad, men stugan lär ha stått just där det nu ligger en modern villa. Ingegärd Wallin-Hammarlund, mera därom senare, minns hur hon som barn sprang med skor åt Wallberg runt halva Munsö och för detta fick 25 öre som hon omsorgsfullt sparade och på så sätt gnetade ihop en sparpeng på inte mindre än 400 kr. Men det slet hon väl skor för.

1770 bodde på Alholmen Jöns Wassberg som kallade sig skeppare, med hustru och sex barn jämte en dräng Erik Mattsson. Förmodligen var Wassberg också fiskare medan den samtidigt boende Wahlström skötte skogvaktarsysslan jämte jordbruket. Där fanns väl inte ännu så mycket uppbruten mark att det kunde föda en familj.

Många barn hade de flesta, men det var ju så förr att det inte fanns någon ordnad åldersvård och då behövdes hjälp med försörjningen. Även de yngre barnen fick nog hjälpa till med vad de kunde. De fick rensa och plocka potatis, valla och sköta om djuren. Vidare fick de plocka bär och hasselnötter som skepparen tillsammans med jordbruksprodukter och fisk transporterade till Stockholm eller till de omgivande storgodsens. Där fanns ju förutom de tidigare nämnda även Toresta, Säbyholm, Brogård m.fl.

Barn var alltså en nödvändighet för att försöka skaffa sig en dräglig ålderdom och slippa hamna på fattigstugan. Detta blev ofta dens lott som inte hade barn och som inte kunnat lägga undan en slant för ålderdomen. Hur många hade det bland öarnas folk som säkert alltid hade det knappt och ofta vid dåligt väder och vintertid var avstängda från inkomstmöjligheter. Hur många av nutidens barn tänker på att de ska ta hand om sina föräldrar när dessa blir gamla, och hur många gör det? En annan anledning att ha många barn var också att många dog i späda ålder. Enkla sjukdomar som lung- och blindfarmsinflammation, starka förkylningar för att inte tala om andra hade ofta dödlig utgång eftersom effektiv hjälp inte fanns att få eller tog för lång tid.

Titeln skeppare tyder på att man ofta hade någon större båt, förmodligen med segel, med vilken man utförde sina egna transporter. Man utförde även transporter åt bönderna i närheten, bl.a. till Stockholm och andra närliggande större orter med jordbruksprodukter och ved samt med tegel. Det fanns gott om små tegelbruk i trakten på den tiden bl.a. som nämnts vid Slut. Vidare fanns flera tegelbruk på Brosidan och ett på Dävensö.

Jag nämnde att det hela tiden fanns ett flertal drängar och pigor på ön. De arbetade väl såväl åt bonden som fiskaren och i hushållet. I regel är de förvånansvärt unga, men det var ju så förr att de barn som inte behövdes hemma i gårdens skötsel fick vara obetald arbetskraft hemma i den mån det behövdes eller ekonomin tillät. Endast ende sonen fick normalt chansen att överta gården eller fisket. De andra måste söka inkomst på annat håll. På små gårdar var det väl allmänt så att barnen kunde inte sysselsättas i den egna hanteringen. De måste ge sig iväg så snart de slutat skolan i 13-14årsåldern. Det framgår av noteringar här och där att de kommer från grannöarna eller Munsö och Brolandet.

Speciellt de här stackars pigorna är ett sorgligt kapitel. De var tydligen ett lovligt byte för drängarna och det var nog inte utan att även husbonden tog för sig. Här ger jag inte mycket för prästernas agerande. I vanliga fall var de mycket nonchalanta med att göra några noteringar om pigorna. Det I står i regel bara Johanna, Lisa Olofsdotter och inte ett smack mer, ibland ! till och med bara "en piga". Men, råkar de bli med barn kostar prästen på sig flera detaljer och kallar barnet med stora bokstäver "OÄGTA" så att ingen ska kunna missa förhållandet. Det förekom

t.o.m. präster som förde särskild bok över barn födda utom äktenskapet. Och man märker också en väsentlig skillnad när de skriver om adelsfamiljerna som bodde på de stora godsena. Då är stilen större och prydligare, och skulle någon av frälsedöttrarna få barn utom äktenskapet skrivs minsann inte "oägta" med stora bokstäver.

Över huvud taget skrivs sällan fädernas namn. Dessa var tydligen inte så benägna att erkänna utan flickan fick i regel stå där ensam med skammen. Nog visste väl hon i regel vem som var fader, men detta kanske inte fick skrivas utan att fadern själv trädde fram. Det förekom säkert ibland att hon fick en slant för att tåga och sen kördes på porten. Men i en del fall händer det att mannen erkänner barnet, och då förekommer noteringar som fästeman, trolovad och liknande. Det förekommer också att husbonden tar på sig barnet trots att han är gift. Då är det brukligt att barnet i fortsättningen tas upp bland husfolket under faderns namn, kanske under betäckningen u.ä. men det brukar försvinna senare. Ibland förekommer det också att modern-pigan bor kvar under beteckningen piga, men om husbonden varit änkling är det inte ovanligt att han senare gifter sig med henne. Det finns också fall där hustrun senare avlider att pigan blir husfru, hon har så att säga stått som reserv.

Den tidigare nämnde skepparen Jöns Wassberg gick ett tragiskt öde tillmötes. I samband med sina resor till Stockholm trasslade han förmodligen in sig i någon sorts politiska konflikter med Krigsmakten och blev avrättad i Stockholm 1775. Tre år tidigare genomförde Gustaf III sin statsvälvning och den som i intrigerna kring denna befann sig på fel sida kunde nog råka illa ut.

I åren omkring 1780 har vi en ny skogvaktare på Alholmen, Jan Gustaf Flink med hustru, piga och dräng. På 1790-talet inflyttar en fiskare Anders Hagelin med sju barn. Som så många andra fiskare drunknar Hagelin fem år senare, men då hade han redan flyttat från Alholmen till Ormudden, fortfarande som fiskare. På grund av luckor i de olika kyrkboksserierna kan jag inte alltid se pålitliga datum för in- och utflyttning, födselar m.m. men detta spelar mindre roll. I de annars mest detaljrika böckerna med husförhören anges bara de personer som infunnit sig. De yngre barnen tas inte med utan de dyker upp när de blivit äldre. Mycket speciella händelser kan anges vid sidan om, men då litet klottrigt och svåräst i marginalerna där också mikrofilmen ofta är otydlig.

Att jag då och då hittar uppgifter om f.d. alholmare boende eller avlidna på andra platser är tillfälligheter. Införanden i de olika böckerna är endast ordnade sockenvis, varför man måste lusa igenom alla noteringarna gällande socknen för att inte missa Alholmen där den dyker upp då och då. Ovanliga släktnamn minns man och hajar till för namnet där det dyker upp här och var men på andra platser och gårdar. Det var så jag fann att Hagelin hade drunknat, och sedan upptäcker jag här och där hans barn som pigor och drängar. Bland annat på närbelägna Gräsholmen, dit påfallande många flyttat från Alholmen. Det är synd att inte också Lagnö finns med i Låssas böcker så att jag fått tillfälle att se vilka som bott där under årens lopp. För oss senare alholmare känns Lagnö på något sätt närmare än Gräsholmen. Troligen var det så också förr, ty vi vet att barnen passerade Lagnö på vägen till skolan på Munsö. Det har naturligtvis känts tryggare att skicka dem dit än över de stora vattnen till Låssa, särskilt varma vintrar då isarna var dåliga. Sockengränsen gick då som nu i Vråkarsundet, och Alholmen var den sydligaste och mest avlägsna utposten. Gränsen gick sedan via Dävensö, Ormsundet och inåt landet inkluderande Toresta vid Enköpingsvägen och sedan ut mot Mälaren litet längre norrut.

Här kan nämnas att Hagelin hade en dotter Lena Petronella som gifte sig 1794 i Låssa kyrka med drängen Karl Lundkvist på Ormudden. Detta är året innan Hagelin drunknar, och litet längre fram återfinns denna Karl Lundkvist som fiskare på Alholmen. Förmodligen efterträdde han den avlidne svärfadern när denne flyttade till Ormudden.

På Alholmen finns samtidigt en familj Erik Olsson med hustru och två barn med yrkesbeteckningen dräng, det framgår inte om det var hos bonden eller fiskaren. 1797 inflyttar en ny bonde, torparen Erik Jansson med inte mindre än åtta barn. Denne Jansson avlider 1810 i något så svävande som frossa, förmodligen gick det så fort att någon läkare aldrig hann undersöka honom. 1801 hade han mist en son Karl Erik på fyra år och 1809 en nioårig dotter i något så konstigt som vattensvullnad. Han efterlämnar således hustru och sex omyndiga barn, varav en son Erik är född samma år som fadern avlider. Att tänka sig att bli änka med sex små barn på Alholmen, utan annan chans att försörja sig än att försöka fortsätta med jordbruket! Tydligt gjorde hon ändå detta, ty samma år inflyttar en gift dräng med hustru och halv vuxen son. Förmodligen fick drängen hjälpa henne med jordbruket liksom pojken, medan hustrun fick ta hand om barnen.

Som framgår ovan duggar dödsfallen tätt med många konstiga benämningar. Förutom ovannämnda frossa och vattensvullnad förekommer vattusot, häftig feber, slag och rödsot. Vidare gikt, håll, andtäppa och bräck. Många av dessa åkommor skulle naturligtvis aldrig ha blivit dödliga om läkare hunnit anlitas eller medicin funnits. Dessutom förekommer de flesta "vanliga" sjukdomar såsom lungdot (mycket ofta) difteri, halsfluss m.fl. Beteckningen kräfta förekommer inte förrän i slutet av adertonhundratalet, men sjukdomen har säkert förekommit tidigare under olika namn som magsmärt, magvärk, invärtes sjukdom etc. Koppor förekommer ett flertal gånger som epidemier med många döda på samma gång. Andra dödsorsaker: Allmän svaghet; rödsot, kolik, augustifeber, bröstvärk, näsblod, förutom att det ofta står okänd sjukdom eller ingenting alls. Naturligtvis skulle i våra dagar livet ha räddats i otaliga fall med vanliga mediciner eller antibiotika.

År 1801 återfinns som fiskare den Karl Lundkvist som jag tidigare nämnt hade gift sig med en dotter till fiskaren Hagelin. Karl Lundkvist har senare vid obekant tillfälle flyttat till en plats i Bro, Kotte, där han avlidit av blodstörtning 1817. Vid samma tid återfinns på Alholmen en dräng Anders Strid. Han påträffas senare som egen fiskare på någon av de andra öarna. Vidare bor på Alholmen en familj Åke Andersson med hustru och fyra barn. De nämns inte vidare varför de troligen utan angiven anledning flyttat igen samma år. Beträffande pigor och drängar är det mycket vanligt att de bara förekommer helt sporadiskt. De hade ju bara att gå från den ena tjänsten till den andra och var det så att de inte trivdes så försvann de väl bara. De hade det säkert dåligt var de än var, avgörande var väl hur de behandlades. Det finns ibland omnämnt att de hade avvikit "utan flyttbetyg". Att det inte förekom oftare berodde väl på att husbönderna inte gillade att anmäla det. Det var säkert ingen svårighet att få tag på en ny piga och ombyte förnöjer.

Omkring 1810 dyker det upp ett namn, drängen Anders Petter Ekroth, som senare ska låta tala mycket om sig. Han hade en mycket stor familj och de bodde kvar på Alholmen i tre generationer. Alla hade många barn och namnet Ekroth förekommer under det närmaste halvsekle på praktiskt taget varenda gård i trakten.

Ungefär samtidigt med Ekroth inflyttar en familj Karl Lantz med två barn, mannen med titeln "avskedade soldaten". Detta betyder dock inte vad vi menar med ordet avskedad. I och med att en soldat slutade enligt avtal eller kontrakt kallades detta att ta avsked och var inget vanhedrande. Vad han gjorde på Alholmen framgår inte men förmodligen var han dräng, det gällde ju att ta vilket jobb som helst för att försörja familjen. Han stannade i varje fall ett tiotal år. Det har ibland talats om att det ska ha bott en soldat på Alholmen, det kan ju vara han men lika gärna någon annan, det vimlar av avskedade soldater. Under vissa orostider fanns det tre-fyra stycken inkvarterade på varje herrgård. När han flyttar följs han av en familj Olof Frisk med fyra barn. Det framgår inte vilket yrke han hade. Kanske också soldat - namnet tyder på

detta. Den dåvarande prästen var ganska slarvig ty vid samma tid utflyttar flera drängar och pigor varvid ibland endast förnamnen nämns. Det kan ju hända att både Lantz och Frisk arbetade som drängar.

Under samma tid bor på Alholmen en fiskare Gustaf Lindberg med fyra barn. Han inflyttade 1809. Det verkar som om den tidigare nämnde fiskaren Karl Lundkvist bott där samtidigt, men Lindberg kan ju ha varit anställd av Lundkvist eller också kan de ha varit kompanjoner. År 1816 bosätter sig en sjökaptan A N Wallberg på Alholmen med hustru, fosterdotter och en piga. För honom står noterat att han var mantalsskriven i Stockholm. Tiden kan stämma bra med att fiskare Lundkvist avflyttat. Det har tidigare framgått att fiskarna vid sidan om sysslade med fraktfart. Titeln kan tyda på att han hade detta som huvudsyssla, och att han angavs som mantalsskriven i Stockholm kan tyda på att han seglade mycket på Stockholm och därför behöll en bostad där. Fisket kan han ha bedrivit med hjälp av en dräng Johan Erik Svanström som inflyttat ungefär samtidigt. Hans hustru hette Anna Lisa född Lundkvist, kanske dotter till den tidigare där boende Karl Lundkvist. Som anställd eller kanske bara boende hos dem antecknas "sjökaptan Wallbergs piga", vilket tyder på ett visst samröre mellan Wallbergs och Svanströms.

1818 inflyttar en man Carl Wetterlund med den uppseendeväckande yrkesbeteckningen grosshandlare. Vad han gjorde på Alholmen nämns inte, och han avlider redan påföljande år i lungdot. Man kan bara tänka sig att den stackars Carl redan tidigare var svårt lungsjuk och att han hoppades kunna åter vinna hälsan ute i den friska luften på Alholmen vilket tydligen inte lyckades.

Samtidigt, eller efter Wetterlund, inflyttar en fiskare Karl Fredrik Lundström med hustru och två barn. Tydligen stannade denne Lundström inte länge, ty redan samma år återkommer som fiskare och skeppare den Anders Petter Ekroth som för ett tiotal år sedan var dräng hos fiskare Jansson. Ekroth har nu med sig hustru och åtta barn. Om han skaffat sig alla dessa barn under den korta bortovaron eller om han hade några före dess framgår inte, men otroligt är det inte ty att framställa barn var en av Ekrotharnas speciella färdigheter som framgår efter hand. Anders Petter kallade sig också skeppare och trivdes tydligen ty han var en av de få som stannade på Alholmen till sin död. Han var då bara 55 år och som dödsorsak anges bröstsjukdom, vilket ju kan vara nästan vad som helst. En son Anders Fredrik återfinns senare som skeppare på Gräsholmen, där han tyvärr drunknar redan vid 33 års ålder. Han efterlämnade då fem små barn.

Hans systrar, döttrar till Anders Petter, flyttar fram och tillbaka mellan Alholmen och Gräsholmen redan som barn, vilket kan tyda på att det redan tidigare fanns Ekrothare på Gräsholmen. Kanske till och med Anders Petter själv kom därifrån. Där fanns också en yngre son, Karl Erik, som senare blir egen fiskare på Alholmen. Anders Petter hade vid detta tillfälle en dräng Wilhelm Dickeus med hustru och dotter. Denne avlider redan 1820 vid 39 års ålder i lungdot, en död som ofta förekom bland drängarna och deras familjer. Detta berodde säkert till stor del på deras usla och trånga bostäder. 1821 inflyttar en fiskare Lars Lindgren från Selaön med hustru och tre barn. Två av barnen hade haft koppor vilket antecknats separat av någon anledning. Familjen flyttade efter sju år. Två år tidigare hade faktiskt en annan fiskare Erik Hultman inflyttat. Något mera finns inte antecknat om honom, förmodligen hade han ganska snart flyttat och Lindgren efterträtt honom.

Drängar och pigor flyttar som nämnts in och ut med korta mellanrum och dem hoppar jag över om det inte finns något speciellt antecknat om dem. på 1820-talet finns emellertid ett par drängar med ovanliga yrkesbeteckningar, som t.ex. en skomakare Per Gustaf Bodin. Han kan ju knappast ha försörjt sig på Alholmen där i varje fall barnen säkert gick barfota större delen av året. Vidare en rättare Johan Sandin med hustru. Det är ju lika orimligt att han utövat sitt yrke på

Alholmen. Rättare var ju en sorts arbetsledare för lantarbetare. Troligen hade dessa män tidigare utövat sitt yrke men av någon anledning, mer eller mindre frivilligt, måst lämna sitt yrke och ta en drängplats för att kunna livnära sig.

Beträffande yrkesbeteckningen rättare finns en intressant uppgift i boken "Det hände i Upplands-Bro". Där finns en liten gård Rättarboda och man förvånade sig över namnet eftersom den låg isolerat och det inte ens fanns körväg mellan torpet och godset Brogård där rättaren borde ha arbetat. Under forskningarna fann man att beteckningen rättare i äldre tider haft en annan betydelse, liknande vägvisare. I gångna tider hade den väg som malmen från Bergslagen forslades vintertid till Stockholm strukit strax intill torpet. Där hade en vägvisare kunnat behövas särskilt när snön låg djup. När stugan senare revs fanns tecken på att den ursprungligen haft stampat jordgolv. Man sökte därför igenom marken under huset. Därvid fann man en hel del gamla mynt och även en polett med Stora Kopparbergs namn på. Den användes av STORA:s förbönder som betalningsmedel för mat och logi för man och häst. Detta tyder på att huset även använts som övernattningslokal av förbönderna. Den funna polletten var daterad 1791, det äldsta myntet 1640.

På 1850-talet tjänstgör en dräng Karl Bindman på Alholmen, om vilken den tjänstvillige prästen med stor stil antecknat "undergått kroppsstraff för stöld". Prästens önskan hade väl varit att den stackars bindman aldrig skulle få någon anställning mer, men arbetsgivaren skeppare Ekroth brydde sig nog aldrig om att åka till Låssa för att titta i kyrkboken.

Samtidigt bor där en annan dräng Jan Petter Lundin, om vilken kan berättas att han tjugo år senare återkom, fortfarande som dräng men nu med hustru och tre barn och stannade till sin död tre år senare. 1826 inflyttar en fiskare Karl Erik Lundqvist med hustru och fyra barn, son till den Karl Lundkvist som bodde på Alholmen vid föregående sekelskifte. Denne Karl Erik får ett tragiskt slut. Den 2 november 1829 endast 33 år gammal återfanns han död på stranden av Högholmen. Beträffande dödsorsaken står det frågetecken efter ordet drunkning. Han upptäcktes av en fiskare Wallin från Snytan i närheten som tillkallade andra personer från trakten. Tillsammans intygade de sedan att, vad de kunde bedöma, kunde Lundqvist i stället ha dött "av våldsamt hand". Detta betydde alltså att han kunde ha blivit ihjälslagen. Huruvida detta medförde ytterligare undersökning eller polisutredning framgår inte i kyrkböckerna. Lundqvists stackars änka med fyra omyndiga barn drabbades av ännu en olycka då hennes äldste son dog av slag året efter, åtta år gammal.

Om drängen Jan Petter Lundin ovan kan tilläggas att hos honom inflyttar, trots hans egen stora familj, en äldre man Johan Lundin, kallad inhysing, några år senare och dör på Alholmen i hjärnfeber. Detta var förmodligen Lundins farbror som han tog hand om då denne var gammal och medellös. Beträffande beteckningen inhysing var det ju så att var man ensam och fattig och ingen tog hand om en frivilligt blev man utauktionerad till den som gjorde det billigast. Ville ingen, placerades man på fattigstugan. Att undgå detta kan vara orsaken till de många barnen även bland de riktigt fattiga och till och med bland ogifta kvinnor. Hoppet fanns kanske att något barn skulle lyckas i livet och kunna bli ett stöd på gamla dar.

Trängseln i de små fattigstugorna var ofta stor. En förekommande medicin kallades åldringpulver, och man kan föreställa sig vad det användes till. Huvudbeståndsdelen var arsenik.

Hur vissa fattighjon förplägades får man en aning om när man läser ett tillkännagivande som egentligen inte hörde hemma i kyrkböckerna utan mera var fjäsk från prästens sida. I vissa fall då kyrkan låg nära något stort gods var den från början en s.k. gårdskyrka. Där kunde prästen

vara helt eller delvis avlönad av godsherren. Detta är kanske förklaringen till vissa prästers tydliga fjäskande för överheten. Ovannämnda kungörelse löd: "Höghvålborna friherrinnan fru Maria Gyllenstjerna ifrån Ådö skänkt: En halv tunna råg att så fördelas bland de fattige: Eländiga pigan i Ålbrunna en fjärding, blinda gumman och ofärdiga dotren i Dansängstorpet en fjärding, krymplingen Torsten en fjärding och vansinniga pigan Margareta en fjärding". Förmodligen bodde dessa stackare inte på fattigstugan utan släpade sig fram i någon liten koja eller bodde hos någon fattig anhörig.

Koja eller jordkula var förr inte bara en nedsättande benämning på en liten stuga utan var en realitet. Fattiga som så önskade kunde få tillåtelse att reda till en bostad åt sig på allmänningarna och det enklaste var att man i en sluttning grävde ut ett utrymme på några kvadratmeter, klädde tak och väggar med stockar eller grenar och tätade detta med mossor och ris.

Med egen eller annans hjälp murades en liten järnspis med rökrör in och så var detta en bostad. Golvet var ofta stampat jordgolv. Rester av dylika jordkular finns t. ex. i Kulbacken norr om Söderby på Munsö. I sänkan längre ner där förr gick en å fanns förr en bro som kallades Kulbron efter dessa jordkular. Spår av dylika jordbostäder kan påträffas på olika håll men de kan lätt förväxlas med källare eller s.k. stukor. Men finns det spår av tegel eller spisrester är det nog fråga om före detta bostäder.

Ovannämnda relativt blygsamma gåva, en halv tunna råg att dela på för fem vuxna, föranledde prästen att med stora och snirkliga bokstäver föra in detta i kyrkboken, till allmän beundran.

Prästen var heller inte särskilt nådig mot de stackars ogifta flickor som fick barn. Jag kan nämna ett exempel: " 1/7 1840 född sonen Axel, modren kringstrykande pigan Eva Ulrika Rundkvist". Inte så roligt att stöta på för den som forskar efter sin egen släkt.

Att en baron Posse inte alltid var nöjd med prästen tyder följande på. En gång besökte biskopen kyrkan och skulle samtidigt predika. Posse var ingen trägen kyrkobesökare men då infann han sig. Den ordinarie prästen uttryckte sin belåtenhet med besöket och Posse svarade: " Ja, jag ville passa på och höra hur en predikan ska låta".

Posse tyckte om orgelmusik och hade inköpt en orgel till kyrkan men tyvärr fanns där ingen som kunde spela. Detta kunde emellertid Posses betjänt. Det blev till slut ingen annan råd än att betjänten fick bli organist och klockare. Eftersom han dessutom kunde slå åder och var något skrivkunnig befanns han också lämplig som lärare och så blev det.

Det fanns naturligtvis också bra präster och dylika med humor. Sålunda har en präst skrivit in i husförhørsboken i samband med ett besök hos en fiskare på Dävensö: "fiskar dåligt men ljuger bra". Beträffande husförhørsboken så var det inte så omfattande kunskaper som krävdes. Betygskolumner fanns endast för följande färdigheter: Innanläsning, Lutheri Katekes, Svebeli Katekes samt övrigt. Svebelius var en biskop som omkring år 1700 författade en ny katekestolkning som var i bruk till 1810.

Det verkar som om änkan efter den förolyckade Karl Erik Lundqvist, Stina, fortsatte med fiskeriet. En tid senare anställer hon en medelålders änka Maja Lisa Persdotter för att sköta barnen och en dräng Nils Gustaf Sundberg. Det står särskilt angivet att de var anställda hos änkan.

Vi är nu inne på 1840-talet och synbarligen är fortfarande Anders Petter Ekroth och änkefru Stina Lundqvist kvar på Alholmen. Bland en rad olika drängar finns en Johan Erik Lundqvist

som är dräng hos Ekroth men även måg, han har gift sig med dottern Karolina. Denne Lundqvist var inte son till den på Högholmen avlidne Karl Erik Lundqvist men förmodligen var de släkt. Han och hustrun flyttar till Munsö 1844. Samma år inflyttar en son till Anders Petter som dräng hos fadern. Denne Anders Fredrik har med sig fem barn. Han flyttar dock snart igen och vad jag förstår blir han egen fiskare på Gräsholmen. I hans ställe kommer en fiskare och skeppare Lars Gustaf Åberg med fyra barn. Om honom har jag inte funnit flera noteringar, förmodligen har han snart flyttat igen. Det är märkligt med dessa snabba flyttningar av även stora familjer. Förmodligen är det så att alla väntat på att få bli sin egen herre och tar chansen när den kommer. Det var väl inte så stor skillnad på fiskare eller torpare, även fiskaren hade väl någon jordplätt och torparen fiskade säkert till husbehov. Alltså om det blev något jordbruk eller fiske ledigt i trakten så slog man till. Det var väl inte så förfärligt svårt att lasta sitt torftiga bohag i båten och åka iväg till nästa bostad.

Den stora allmänna rörligheten kan också ha berott på emigrationen till Amerika under mitten och slutet av 1800-talet. Totalt utvandrade omkring en million svenskar under denna tid, och bland dem kan kanske också någon alholmare ha befunnit sig.

Anders Fredrik Ekroth, han som flyttade till Gräsholmen, hade en piga som hette Maja Sofia Wirström som förmodligen flyttade med till Gräsholmen. Ett tiotal år senare återfinns hon som piga på Alholmen igen. Hon stannar dock inte länge heller denna gång utan flyttar bort 1856. Av en tillfällighet ser jag sedan att hon slutar sina dagar 1884 på Låssa fattigstuga. Hon är då sextio år gammal. 1856 förekommer en arrendator A J Wollin som emellertid flyttar ut igen samma år. Huruvida han fungerade som arrendator är väl tveksamt. Han var nog dräng fastän han behöll sin yrkesbeteckning från någon tidigare befattning. 1852 har inflyttat en piga Lisa Ersdotter från Karlskoga som tragiskt dör redan året efter, sedan hon gett livet åt en dotter Kristina Vilhelmina, omsorgsfullt antecknad som OÄGTA i kyrkboken. Vem som var far till henne finns det ingen notering om. Kanske gubben Ekroth hade ett finger med i spelet.

Några år tidigare har den Johan (Jan) Erik Lundqvist, gift med en dotter till Ekroth, åter flyttat tillbaka till Alholmen men är fortfarande dräng. Han har då med sig hustrun Karolina och en dotter Charlotta Johanna. I födelseboken anges att en arrendator A J Hörlin har fått en son på Alholmen som dör samma år. Förmodligen bodde de där så kort tid att de inte hann bli registrerade i någon annan bok. De kanske med anledning av den tragiska händelsen fick nog och flyttade.

I dödsboken 1824 hittar jag av en slump en skräddare Erik Ekroth som har drunknat vid Gräsholmen. Han är förmodligen bror till den äldste Ekroth på Alholmen och bor hos någon brorson som då var fiskare på Gräsholmen. Man kan ju tänka sig, han var då 64 år, att han var en så kallad inhysing som blivit för gammal för sitt yrke och fått en fristad hos brorsonen.

År 1845 återkommer som dräng den Jan Petter Lundin som jag tidigare nämnt hade tagit till sig sin gamle far som inhysing. År 1856 antecknas under titeln arrendator en Adolf Fredrik Wahlqvist med hustru, vilka flyttar ut igen samma år. Förmodligen var han endast dräng, ty efter honom kommer drängen Erik Selander med hustru och fyra barn. Han kallas stalldräng men den beteckningen har nog följt med från någon annan plats. Hälsotillståndet det i dessa stora drängfamiljer var säkert inte så särskilt bra ty 1860 dör både hustrun Ulrika 44 år gammal och en 16-årig son, båda i lungrot. Samma år avflyttar Selander. Denne själv blev tydligen ganska gammal ty av en tillfällighet råkade jag se att han avlidit 1884 av ålderdomssvaghet på fattigstugan i Låssa.

Anders Fredrik, son till Ekroth, som blev fiskare på Gräsholmen drunknade 1849. Änkan med en rad barn, sex stycken, bodde kvar på Gräsholmen och senare vid husförhör betecknas hon fattighjon. Hon hade så många minderåriga barn och hade väl ingen möjlighet att hinna med något avlönat arbete. En annan broder, Karl Gustaf Ekroth, antecknas 1850 som fiskare på Alholmen. Han var tidigare dräng hos fadern. När han nu återkommer har han fått ett "oäkta" barn med den Johanna Thelin som tidigare varit piga på Alholmen. Men han har senare gift sig med henne varför sonen inte kallas oäkta i fortsättningen. Däremot har han också fått ett barn med en annan piga mer eller mindre samtidigt, Charlotta Johanna Lundqvist, omnämnd ovan. Möjligen råkade han ta fel på flickorna ibland, de hette ju båda Johanna. I varje fall erkände han även denne son, och när familjen vid senare tillfälle antecknas i husförhörsboken upptas denne senare son tillsammans med fadern under beteckningen u.ä.

Den äldste Ekroth, Johan Petter, hade en rad barn varav två söner. Vidare hade brodern på Gräsholmen en stor familj med ett flertal pojkar. Av Johan Petters två söner har vi hört att Anders Fredrik efterlämnade fem söner när han drunknade. Den andre sonen Karl Gustaf (han som fick barn med två Pigor samtidigt) hade minst två söner (officiellt?). Nåväl, detta blir sammanlagt ett tiotal ynglingar Ekroth som vandrar ut och in hos fiskare och bönder överallt i trakten. Det är omöjligt att hålla isär dem eftersom de dessutom har snarlika namn som vandrar från far till son. Förmodligen var de familjer Ekroth som då bodde tillsammans på Alholmen både fiskare och bönder. Trots de många sönerna i tonåren inflyttar 1861 en dräng Isak Swanström med tre barn, men troligen flyttade några yngre Ekrothare ut samtidigt.

Åren 1864-66 tjänstgör en drängfamilj Adolf Fredrik Zetterberg med inte mindre än fem söner, varav två var tonåringar som väl fick hjälpa fadern vid sidan av skolan, hur det nu var med den. Bland de pigor och drängar som bott på Alholmen mellan 1865 och 1870 är ju de flesta Ekrothare men ett par andra kan nämnas. Dels en Arvid Thelin, synbarligen en släkting till Karl Gustafs fru som hette Thelin som flicka. Denne Thelin blev kvar på Alholmen så länge som till 1875 då han dog av slag, endast 22 år gammal. Vidare fanns där en piga Maja Greta Bragbom, änka efter en smed på Dävensö. Hon var då änka för andra gången, hade tidigare varit gift med en av Ekrotharna på Gräsholmen som drunknat.

I sammanhanget kan nämnas att på Dävensö fanns i äldre tider inte mindre än fem eller sex små torp där då och då Ekrothare och Lundkvistare i yngre år arbetade som pigor eller drängar, både hos fiskare och bönder. Där fanns också i Skeppsbackasundet en krog, vilket jag lade märke till genom att det då och då förekom yrken som källarmästare och krogbetjänt.

Beträffande Karl Gustaf Ekroth och hans två Johannor vill jag dock säga att man ska inte förfasa sig över gångna tiders lösaktighet, som kyrkan och myndigheterna strävade efter att få bukt med genom att hämnas på de oskyldiga barnen som rubricerades som oäkta hela livet. Hur är det nu, hur ser bröllopskortet ut i tidningarna? Jo, t.ex. så här: " Med på bilden är sonen Kent-Roger", en skäggig räkel på 16 varar. Man nästan skryter med sina föräktenskapliga förbindelser. Det är ju tur för barnen att ingen skugga faller på dem numera.

I dödboken 1867 får jag en förklaring till varför Karl Gustaf Ekroth inte fick så många barn som andra Ekrothare. Hans hustru Johanna, född Thelin, avled redan när hon var endast 27 år i lunginflammation. 1882 lämnar Karl Gustaf Alholmen och flyttade till Ebbetorp på fastlandet. Troligen ägnade sig den gamle kämpen mera åt jordbruk än åt fiske på äldre dar, och han dog där av bröstsjukdom. Han noterar här med en viss rörelse att en piga Maja Ersdotter som i sin ungdom varit piga på Alholmen, sedan gift med en Ekroth på Gräsholmen som drunknat, därefter gift om sig med en smed Bragbom på Dävensö och blivit änka igen, till slut fått en fristad hos Karl Gustaf på Ebbetorp. Hon överlevde honom och dog där 1889 av allmänsvaghet

80 år gammal, en av de äldsta personer jag stött på. Det förekom naturligtvis ännu äldre personer på den här tiden men knappast med det hårda och fattiga liv som det folk levde som förekommit i den här skildringen.

På artonhundraåttiotalet bodde på Alholmen en piga Josefina Häggberg, dotter till en fiskare Häggberg vid Slut. Där fanns alltså också en fiskare på den tiden. Möjligen fanns det flera hus där då, även om resterna av dem försvunnit.

Nu är vi inne på den tid då på Alholmen bodde folk, som nu levande personer minns. 1882 inflyttade en arrendator Otto Huddin. Han arbetade ett antal år tidigare som dräng (tillsammans med en son) på lilla Granskog i Låssa. Han har nu med sig hustrun Emma och sonen Johan Alfred, dennes hustru Agnes Gustava och deras dotter Siri. Huddin hade bland flera drängar en Lennström, Johan Ture född 1869. Detta är första gången jag stöter på en Lennströmare på Alholmen. Han flyttar 1886 till torpet Granskog på Dävensö. Personer tillhörande släkten Lennström har säkert funnits tidigare på andra platser i trakten. Nu när jag stött på namnet ser jag det både här och där. Ännu finns fiskare med det namnet på olika håll i Mälaren.

På Alholmen bor också en piga Matilda Sofia Ekberg som förmodligen är syster till en Johan Emil som senare flyttar in som fiskare. 1889 flyttar en annan Lennströmare in som dräng. Han flyttar några år senare till ett de små torpen på Dävensö, Västervik. Det är kanske dennes son som vi på 1950-talet brukade se på Norra Björkens is, där han for omkring i en hydrokopter. 1891 inflyttar den Johan Emil Ekberg som omnämnts ovan, men han bosätter sig året efter som fiskare på Gräsholmen.

Otto Huddin arrenderade Alholmen av godsägaren på Lindormsnäs. Huruvida alla tidigare bönder också arrenderat av Lindormsnäs vet jag inte säkert en det är väl troligt. Vid något tillfälle har emellertid Huddinarna, fadern eller sonen, köpt Alholmen ty när sonen senare avflyttar säljer han. Fadern Otto dör 1913 och sonen säljer 1921.

Under Huddins tid bor på Alholmen bl.a. en dräng Johan Alfred Lundin, med säkerhet sonson till den Johan Petter Lundin som med stor barnaska bodde på Alholmen i mitten på artonhundraåttiotalet. 1892/93 bor där också ytterligare en Lennström, drängen Axel Vilhelm, samt ännu en broder Lundin, Carl Rickard.

1914 anställs en trädgårdsmästare Gunnar Emanuel Rapp, gift med Siri, dotter till Johan Alfred Huddin. Han är således måg i huset. Titeln trädgårdsmästare kanske stämmer, ty enligt uppgift så odlades det bl.a. mycket gurkor som levererades med målarbåtarna till Stockholm. Det var kanske i samband därmed som han kom dit. Han stannade till 1920 då familjen avflyttade till Boo. 1910 - 12 tjänstgör som dräng Frans Wilhelm som är son till den Johan Emil Ekberg som bodde där som fiskare 1891-92. Frans flyttar efter ett par år till Stockholm.

Några år senare återkommer hans far och stannar ända till 1924. Han har en hel rad barn av vilka dottern Anna Matilda gifter sig med fiskaren Herman Emanuel Karlsson som också bor på Alholmen, kanske som dräng. De flyttar inom kort till Klockargården i Låssa. 1918-24 bor på ön ytterligare en fiskare Hugo Theodor Lennström som är född 1897. Han flyttar till Gräsholmen där tidigare hans far är fiskare.

Omkring 1914 dyker det upp en ny Ekberg, Karl Johan, som är född redan 1832 och säkerligen är far till Johan Emil. Förmodligen är det så att den gamle fadern har fått en fristad hos sonen på Alholmen. Han avlider redan efter ett och ett halvt år. Han hade tydligen med sig sin hustru för hon dör också där 1916. Ytterligare ett exempel hur barn tar hand om sina gamla föräldrar så att

de slipper hamna på fattigstugan. Fadern var faktiskt 83 år då han kom och 85 när han dog, kanske den äldsta person jag stött på.

Därefter, 1921 till 1944, alltså 23 år bor på Alholmen Ernst Arkadius Wallin vars barn alla lever fortfarande 1993. Han hade ingen son, däremot tre döttrar. Ellen som gifte sig med en av Lennströmarna och fortfarande bor på Adelsö där hennes framlidne man var fiskare. Vidare Ingeborg gift Bergman samt Ingegärd född 1906, gift Hammarlund och nu boende i en modern villa i Sluts Hage.

Då Ernst Wallin 1944 sålde till en stadsarkitekt Wetterling som då hyrde sommarnöje på Alholmen ville Ingegärd inte vara kvar, mer eller mindre som dräng hos denne Wetterling. Hon slutade och arrenderade eller köpte gården Prästutholmen på Munsö i närheten av Slut. Mera därom senare. Åren 1926-29 var en Arvid Wallin, bror till Ernst, skriven på Alholmen men flyttade därefter till Sorunda. Ernst Wallin själv flyttade, sedan han sålt, med hustru och en del anställda till en gård i Sänga på Svartsjölandet som hette Lurudden.

Sedan Wallin sålt och avflyttat anställde Wetterling tydligen eget folk. Bland dem fanns ingen som tidigare bott eller arbetat på Alholmen med namn ur de tidigare nämnda gamla mälarläkterna. Där finns en rad drängar och pigor som flyttat in och ut relativt snabbt. Där finns bl.a. en smed Enar Alexius Nordqvist med fyra barn som tydligen bott där mindre än ett år. Vidare efter honom en rättare Arvid Harald Häljeskog som även han fått nog påföljande år. 1945-48 finns där en Edvin Algot Andersson med hustru. Han kallar sig hemmansägare men förmodligen var han arrendator eller kanske direkt anställd av Wetterling för att sköta gården tills vidare. Denne Andersson är den siste som är kyrkobokförd på Alholmen, utflyttad den 7 december 1948.

Jag återger här en del detaljer ur fru Ingegärd Hammarlunds muntliga berättelser. Händelserna är inte ordnade i kronologisk ordning och kanske inte heller exakta betr. datum etc. eftersom jag skrivit ner dem ur minnet.

Ingegärd minns bl.a. en husgrund i närheten av mangårdsbyggnaden med stampat jordgolv, hon har emellertid inte så starka hågkomster därav och det kan ju ha varit ett uthus. Men som jag nämnde tidigare var det inte ovanligt att enkla bostäder påminnande om jordkällare förekommit, och resterna av någon sådan kan ju ha funnits kvar från äldre tider. Huddin den äldre bodde kvar på undantag i den s.k. Lillstugan. Denna lär först ha legat i den s.k. Fiskarviken men senare under Wallins tid ha flyttats närmare mangårdshuset som bostad åt bl.a. fiskare Lennström då denne gift sig med dottern Ellen.

Ernst Wallin bodde, sedan han sålt, en tid kvar i den lilla stuga där Harald Eriksson, Sjöharad, bodde under många år. Wallin bodde först på Lagnö, han var sjöman och senare skeppare på segelfartyg och seglade bl.a. med sand från Lötens sandtag som drevs av en man vid namn Kihlmark. Som ägde Lötens gård. Wallins hustru och döttrar skötte då den lilla gården på 15 tunnland åker som arrenderades från baron Giertta på Eknäs.

På Lagnö fanns då tre hushåll i tre stugor. Dels den s.k. Hellbergsstugan närmast Lagnösundet. Där bodde på sin tid den Hellberg som finns omnämnd i Boken om Munsö av Vernborg. Hellberg arbetade tidvis som statkarl på Eknäs och när någon en gång påpekade att Hellberg åt så mycket så svarade han följande, vilket blivit till ett ordspråk i trakten: "Här släpar det med sa Hellberg". I stugan närmast Alholmen bodde fiskaren Knut Alm innan han köpte Prästutholmen. Han flyttade senare till Winäs. I den tredje, mellanstugan, bodde Wallin innan han köpte

Alholmen av Huddin och flyttade dit. Wallin fortsatte att segla och skötte jordbruket, totalt närmare 40 tunnland, med hustruns och barnens hjälp. Han fiskade inte utan detta gjorde hustrun och flickorna, kanske mest till husbehov. Ingegärd minns litet oklart var de äldsta stugorna låg, bl.a. nämner hon att den stuga som nu ligger på kullen mot Björkfjärden och Flisan ev. skulle vara byggd av Wetterling, men troligen är den en gammal stuga som om- och tillbyggt av honom.

Ingegärd bodde länge hemma och hjälpte föräldrarna. Hon fick överta den roll som annars automatiskt tillföll äldste sonen. Hon utbildade sig till lantbrukare och lärde sig jaga. Jakt ingick i arrendet och tillhörde försörjningen. Hon fick säkerligen göra rätt för sig.

När Ernst Wallin sålde och flyttade till Lurudden var det säkert en stor besvikelse för henne. I försäljningsvillkoren ingick att Wallin som arrendator skulle sköta garden åt Wetterling ett antal år. Jag vet inte om han fullföljde det villkoret. Ingegärd ville i varje fall inte vara kvar som dräng åt Wetterling utan hon övertog Prästutholmens gård och flyttade dit. Hon drev gården själv med hjälp av drängar. Där på Prästutholmen hade hon ofta bott som barn hos sina farföräldrar. Hon gifte sig senare, lämnade jordbruket och bosatte sig som nämns i Sluts Hage. Där bor hon kvar som änka, 86 år gammal 1992.

Före styckningen av Alholmen hade ett fåtal större sjötomter sålts av Wallin till bl.a. Sjöharald, Borg och Engberg. Enligt Ingegärd hade mor och döttrar varit mycket ledsna när fadern sålde öns bästa badställe. Detta lär ha skett strax efter det Wallin själv köpt och behövde pengar.

Wetterling hade också köpt Gräsholmen. Sista tiden skötte han gårdarna illa med hjälp av rutinerat folk. Han lät senare stycka såväl Alholmen som Gräsholmen till fritidstomter som försåldes genom tomtbolag.

Diverse spridda händelser och fakta från och kring Alholmen, utan någon bestämd tidsordning:

Jag har nämnt tidigare att barnen från Alholmen gick i skola vid Munsö kyrka. Allmän skolplikt infördes 1842. Man har svårt att föreställa sig att skicka iväg barnungar i ur och skur, i djup snö eller på förrådiska isar i kulna vintermorgnar denna långa väg! Då var det inte tal om skol-skjutsar och ingen skollunch heller, det var nog bara några medhavda brödkanter .

Ett annat problem var när någon dog och isen varken bar eller brast. Döingarna fick ligga på lager i någon bod i väntan på lämpligt väder. När någon " stod lik" på Lagnö där småknattarna passerade på skolvägen tog de långa lovar ut på isen, om den bar. Annars så rusade de förbi så fort benen höll. En gång när ett lik skulle kyrkföras välte båten i en storm, men som tur var flöt kistan och kunde bärgas.

I början av vårt sekel var det vanligt att köpa gödsel till åkrarna från reningsverket i Riddersvik. I flytande form kallades den latrin, i torkad form pudrett. Den levererades vanligen i hela pråmlaster till den bonde som skulle ha mest, och till honom kom folk från grannöarna och hämtade sin del. Wallin ankrade sin pråm vid stranden på östsidan vid bortersta gårderna. En gång utspann sig en diskussion om kvalitet varvid en förståsigpåare utbrast: "Tala inte med mej om skit, det har jag på mina fem fingrar". Pudretten kunde ofta innehålla diverse skärvor och små föremål som förekommit bland soporna, varför allt som kan hittas i Alholmens jord inte nödvändigt härstammar från ön.

När Ingegärd Hammarlund bodde på Alholmen kallades viken intill Vråkan för Fiskarviken, där på nittonhundrafemtioalet ett vasstäckt båtskjul fortfarande stod kvar. Viken nedanför mangårdsbyggnaden kallades Grisviken efter ett där beläget svinhus. Den breda viken mot Gäddskär kallades Badviken, där finns flera sandstränder. Viken nedanför dansbanan kallades Lagårdsviken, efter ladugården som låg strax ovanför. Av denna finns golv och gödselränna synligt bevarade i marken. Ovanför Badviken låg Fårhagen med ett fårhus. Stenhägnaden till detta finns bitvis bevarad.

Några uppgifter om folk som visserligen inte varit alholmare men dock haft nära kontakt med ön. Ernst Wallin hade en syster som gifte sig med en lantbrukare Lindberg på Munsö. Hon blev mor till den Martin Lindberg i Nybygget som avled julen 1991 och som varit som en vän för oss alholmare och gjort oss så många tjänster under årens lopp.

Jag nämnde tidigare att fiskaren Knut Alm hade bott på Lagnö. Bröderna Alm Knut och Johan, kom från Veckholm på fastlandet och 1912 till 1916 bodde båda på Lagnö Därefter arrenderade Johan Prästutholmen. 1925 köpte Knut denna gård och flyttade dit. Knut hade inga barn. Hans hustru Maria var syster till Eva, Martin Lindbergs fru. Båda pojkarna Alm kom som nämnts från Veckholm. Där hade Knut träffat Maria och tagit henne med sig till Lagnö. Sedan besökte Eva sin syster där och på den vägen träffade hon förmodligen Martin.

Knut Alm flyttade på äldre dar till Winäs, som förr kallades Prästtorpet och ägdes av Kyrkan. Han skötte länge passbåtstrafiken till Alholmen med sin gamla fiskebåt och hjälpte oss på många sätt, bl.a. hur man tog sig fram bland den mängd av grynnor och stenar som omger Alholmen och som han kände som sin egen ficka.

Gustaf Thörn hade på sin tid affär på Alholmen samtidigt som han hade affären i Fridhem intill Munsö Kyrka. Huset vid kyrkan är ett mycket gammalt hus som tidigare varit sockenstuga, skola och sist affär och bostad.

Axel Nord, som bodde på Gräsholmen på nittonhundrafemtioalet var en vänlig och hjälpsam jätte som åtog sig vad som helst, tyvärr ofta mer än vad han kunde hålla. Han fick slutligen någon sorts arbete på Vin- och Spritcentralen på Reymersholme. Det fanns de som nog tyckte att detta var att sätta bocken till trädgårdsmästare.

I den lilla "kolonistuga" som tidigare fanns på Högholmen men numera är helt raserad bodde under senaste kriget två timmerhuggare tillsammans med modern som hushållerska. De bodde där flera år och högg timmer som under kriget var mycket eftersökt. Kanske enbart som ved, därav gick ju åt väldiga mängder när kol och olja saknades. Jag har tidigare nämnt att på 1700-talet fanns det folk som bodde året runt på Högholmen vissa tider, förmodligen fiskare. Några husrester finns inte kvar, de enkla stugor man bodde i lämnar sedan de övergivits och virket ruttnad ner inga andra spår efter sig än några stenar lagda i fyrkant. Växer sedan träd mellan stenarna försvinner alla spår. Med litet god vilja kan man faktiskt finna ett antal stenar som kan vara en grund, liksom antydningar till diken som kan ha kringgärdat små åkerlappar.

På Treällingen finns en mycket bastant stengrund till en byggnad vars ändamål är dunkelt, och intill denna en mycket tydlig enklare husgrund. I kyrkböckerna finns inga noteringar om att någon skulle ha bott där permanent. Fru Hammarlund tror sig minnas att man haft kor där på sommarbete, och byggnaderna kan ha varit en tillfällig övernattningsstuga och stenhuset ett svalt förvaringsställe. Annan tolkning kan tänkas.

Härmed slutar min berättelse om Alholmen med omnejd. Förmodligen finns en del luckor och felaktigheter, men skulle jag ha skrivit endast det jag själv kunnat kontrollera hade mycket blivit oskrivet, Jag är tacksam om den som säkert vet annorlunda meddelar detta. Skriften är egentligen avsedd endast för den närmaste vänkretsen.

Jag har haft stor glädje och behållning av mina forskningar och hoppas att andra också har det. Det är ett strävsamt liv de fört som bott här före oss, och inte bara de lämnat många spår efter sig, Några odlingsrösen och stengårdsgårdar, en del stenpirar efter stränderna och ett fåtal byggnadsrester. Samt en del gamla stigar som vi inte riktigt vet vart de fört. Lått oss vara rädda om dessa spår och bevara dem som minnen från en tid som flytt.

Alholmen i september 1993

Edvard Berg